
Slavko Kovačić
Župa Žeževica do godine 1940. i župe Zadvarje i
Žeževica od godine 1941.,
Crkva u svijetu i Nadbiskupski arhiv Split,
Split 2009., 576 str.

Pod dugačkim i, na prvi pogled zamršenim naslovom, objelodanjena je veoma ukusno opremljena, i većinom na izvornoj arhivskoj građi dokumentirana monografija župe Žeževica koja je, zbog dugogodišnjeg međusobnog spajanja i odvajanja gornjeg i donjeg dijela župe s pripadajućim selima, i dobila tako neobičan naslov. Auktor je ove vrijedne monografije, s kojom bi se mogle ponositi i puno veće župe, umirovljeni profesor crkvene povijesti na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Splitu i dugogodišnji arhivar Nadbiskupskog arhiva u Splitu, pisac više knjiga i više stotina zapaženih članaka s područja hrvatske crkvene i kulturne povijesti, koji su nastali kao plod marljiva i ustrajna sakupljanja i obrađivanja arhivske građe.

Knjiga je podijeljena u devet poglavlja i obogaćena veoma opširnim i nadasve bogatim dodatkom, na stranicama 389-544., u kome je donesen *izbor važnijih podataka i dokumentiranih tekstova iz raznih starijih spisa*, kao što su: zapisnici biskupskih pohoda u 18. i 19. st., župne i matične knjige i stanje duša, različiti povijesni dokumenti koji su poslužili detaljnijem i točnijem prikazu povijesti župe, Gubavica i njezini slapovi u nekim putopisima te književni opisi ratovanja s Turcima oko Zadvarja. Pregledan sažetak na engleskom i njemačkom jeziku omogućuje uvid u sadržaj knjige i onima koji ne znaju hrvatski jezik. Među takve svakako treba ubrojiti drugu, treću i sve kasnije generacije potomaka s teritorija ove župe. Poseban ugođaj i lagan pregled obrađivana teritorija pružaju višebojne geografske karte, osobito one na unutaršnjim stranicama korica s istaknutom trasom nove autoceste Zagreb-Ploče koja prolazi ovim područjem. Kazalo imena, osoba i mjesta može uvelike

pomoći onima koji se knjigom budu služili ili na brzinu tražili određene podatke.

Već je na početku istaknuto da je naslov predugačak i zamršen. Za čitatelja koji nije iz toga kraja, na prvi mah je i neshvatljiv. Tek kad se knjiga pomno pročita, uočava se razlog takvom naslovu: dugogodišnji sukobi i međusobno nadmetanje „gornjeg“ i “donjeg” sela, tj. Žeževice i Zadvarja.

U prvom poglavlju auktor iznosi povijesni pregled početaka župe u sastavu drevne župe Radobilja i prati njezin život i djelovanje do osamostaljenja i razdvajanja u dvije župe. Istaknut je starokršćanski arheološki lokalitet u Cisti i borbe oko strateški važne tvrđave Dvare koja je bila *jedno od glavnih središta turske moći na prostoru od Imotskoga do Klisa i mora a bila je u radobiljskom kraju, baš usred ondašnje Žeževice* (str.13).

U ovom poglavlju susrećemo mnoštvo zanimljivih podataka koji su važni i za šire područje. Tako iz zapisnika glasovite Valijerove vizitacije 1579. saznajemo da je Radobilja u to vrijeme bila bez ijedne uporabljive crkve, jer su ih Turci sve porušili ili upotrijebili u profane svrhe (str.13). Za vrijeme Kandijskog rata (1645.-1669.) radobiljski župnik don Mijo Pavlović dočekivao je turske vojničke postrojbe i otimao im zarobljene kršćane. Zbog toga je morao bježati iz župe. U Šilobadovićevoj kronici za dan 13. Listopada 1663. čitamo: *Turci porobiše Žeževicu i odvedoše robja 30, a posikoše 8 ljudi* (str. 22).

Dragocjeni su i pregledni podaci u devet tablica iz kojih se mogu iščitati mnogi pokazatelji: broj obitelji i stanovnika u 14 različitih godišta u razdoblju od 1625. do 1939., posebne tablice za dvije karakteristične godine (1725. i 1727.), podaci o obiteljima, broju ukućana, količini i vrsti posjedovana oružja, broj i vrsta domaćih životinja od 1765. do 1768. Tako, npr. doznajemo da su u to vrijeme u župi živjele 102 obitelji i u njima 139 muškaraca u dobi od 16 do 60 godina. Oni su posjedovali 93 puške, 40 kubura i 20 mačeva. Evidentan je rast župljana od najstarijih podataka do 1939. Tako nalazimo da je 1625. bilo oko 220 župljana, 1704. oko 250, 1939. 2925. Dakle, kroz 225 godina broj župljana se udeseterostručio.

A uvjeti života kroz navedeno razdoblje nikako nisu bili idealni niti je broj župljana kontinuirano rastao. Jer, iz knjige doznajemo da je u nekim godinama tu bilo i pojava pošasti prave gladi od koje se umiralo, da ne spominjemo ratove u kojima se ginulo. Posebno su istaknute godine 1739., 1743. i 1783. kad

su morali poklati svu stoku a *najposli konje i pse jesu jili* (str.85). Nije to bio izoliran slučaj samo za ovu župu, nego i za okolna mjesta. Tako čitamo da u obližnjem selu Kučići *od glada umri sto čeljadi i tri se kuće posve iskorenuše* (str.83). Kao primjer naglog smanjenja broja stanovnika navodi se godina 1789. u kojoj je broj župljana spao s tisuću na 576 (str.86), ali će već za šezdesetak godina (1850.) ponovno dosegnuti brojku 1001.

Vrijedni i dragocjeni su podaci o žeževačkim župnicima i kapelanima. Najprije općeniti i nepotpuni podaci od kasnog srednjeg vijeka, dok su bili u sastavu radobiljske župe koju su posluživali svećenici glagoljaši, a sigurni i dokumentirani podaci od 1618. do naših dana. Nabraja se oko 110 svećenika koji su bili župnici ili pomoćnici. Zanimljivo je da je narod birao sebi svećenika, a splitski nadbiskup potvrđivao. Među njima je bilo i nekoliko franjevac, osobito u službi vojnih kapelana na Zadvarju.

Dosta su opširni i, što je obično u ovoj knjizi, dokumentirani podaci o svećenicima, svećeničkim pripravnicima, redovnicima i redovnicama podrijetlom iz ove župe. Uz nekoliko općenitih uvodnih napomena korisnih za preglednost problematike, doneseni su životopisi 40 svećenika rodom iz ove župe od kojih su neki bili istovremeno i redovnici različitih redovničkih zajednica, trojice bogoslova koji su preminuli tijekom školovanja i šestorice sadašnjih kandidata za svećeničko zvanje. Tu su i kratki životopisi časnih sestara.

Životnost i religioznost nekoga naroda očituje se najjasnije i najdugotrajnije na njihovim bogomoljama. One se i grade da budu uočljive, dopadljive i dugotrajne. U njihovu gradnju, ukrašavanje i održavanje ugrađeno je mnogo truda i odricanja, ali je to istovremeno i ispovjeđena vjera i u kamen utisnuta trajna molitva. Sažeto rečeno: *Arhitektura je volja epohe prenesena u prostor* (L. van der Rohe). Sakupiti barem osnovne podatke o sačuvanim i nesačuvanim vjerskim objektima nekoga mjesta, te ih riječju i slikom približiti svima koje to zanima, golem je kulturni doprinos za to mjesto ali i šire.

Poglavlje o crkvama i kapelama u ovoj knjizi započinje iznošenjem arhivskih podataka o kapeli u vojničkoj tvrđavi Dvare kojoj se danas više *ne vidi ni traga* (str.189). Zbog toga su izneseni podaci o kapelanima, opisima oltara i uresima, oltarnoj slici *na kojoj je prikazana Gospa, a uz nju s jedne strane sv. Ante, s druge sv. Frane* (str.187), ali i popis opreme koja se nalazila u

toj crkvi (str. 398-399) dragocjeni i mnogi su od njih samo tako sačuvani od trajnog zaborava.

Čitajući prilog o crkvi sv. Ante Padovanskoga ostajemo zadivljeni množinom iznesenih podataka o gradnji, nadogradnji, dobročiniteljima, upraviteljima, dimenzijama, oltarnim slikama, kipovima, različitim kamenim posvetnim križevima, zvonima, groblju, cjelokupnom inventaru 1718. A transkripcija i snimak izvornih zapisa bosanicom u Staroj matičnoj knjizi naprosto zadivljuju jednostavnošću ali i zanimljivošću podataka koji se čitaju kao uzbudljiv roman: *Mori kuga na Studenci(m) na 1732; Mori kuga Zmijavce 1733.; Uze princip Imocki Turkom na 1717. miseca augusta na 2.* (str. 430, 431); *Na 1736. sičnja na 4 smarznu se rika Cetina. Mogli su prioditi ljudi i konji priko leda na mnogo mista.* (432); *Miseca maja na 1. na 1766. – Mande žena pok. Matija Cvitića od ovoga sela Žeževice i parokije S. Antona od godišća 115 u kući svojoj budu(ći) se ispovidila ..., pričestila ..., ulijana ..., duša priporučena, priminu u krilu s. M. Carkve na 31. (!) aprila, koje je tilo pokopano na 1. maja kod carkve S. Antona u Žečevici* (str.428).

Prema inventaru pojedinih crkava saznajemo da su crkve bile opskrbljene s više primjeraka glagoljskih i latinskih misala, *tri rituala u hrvatskom jeziku a tako tri epistolara su nekoliko molitvenika za veliku nedilju* (str. 206). Zadivljuje podatak da je 1940. za crkvu sv. Ante kupljen harmonij za 7.000 ondašnjih dinara, “što je bila velika svota”.

Sumirajući ukratko sadržaj i način obrade podataka u ovoj knjizi ostajemo u nedoumici da ni izbliza nije sve važno spomenuto u ovom prikazu, a zbog neočekivanog mnoštva izvornih podataka čovjek se ne usuđuje niti tražiti nedostatke. Možemo se složiti sa zaista skromnim priznanjem auktora da *u knjizi nije prikazano sve što se događalo u prošlosti žeževačke župe ... jer ... iz razdoblja prije 1800. sačuvano je vrlo malo, a iz dvaju posljednjih stoljeća toliko mnogo da je pojedinima, u mnoštvu postojećih katkad nemoguće ući u trag. Možda će neki budući istraživači u tomu traženju biti uspješniji* (str. 6).

Kao zaključnu pohvalu što je ovo djelo stvarno zaslužuje, možemo bez oklijevanja ustvrditi da je ovo prikladan uzorak i putokaz svima koji namjeravaju napraviti sličnu monografiju u nekoj drugoj župi.

Marko Babić